Bohusläns museum
RAPPORT 2019:06

Husgrunder, en kvarn och många stenbrott

Arkeologisk utredning Steg 1
Långevik 1:12 m.fl.
Askums socken, Sotenäs kommun
Robert Hernek

BOHUSLÄNS MUSEUM

Bohusläns museum
RAPPORT 2019:06

Husgrunder, en kvarn och många stenbrott

Arkeologisk utredning Steg 1

Långevik 1:12 m. fl.

Askums socken, Sotenäs kommun

Robert Hernek

BOHUSLÄNS
MUSEUM

Bohusläns museum
Museigatan 1
Box 403
451 19 Uddevalla
tel 0522-65 65 00, fax 0522-126 73
www.bohuslansmuseum.se

ISSN 1650-3368
Författare Robert Hernek
Grafisk form, layout och teknisk redigering Lisa K Larsson
Omslagsbild Framsidan visar en liten husgrund (id 15) öster om Stämmet. Foto mot VNV, Robert Hernek, Bohusläns museum. Baksidan visar utsnitt ur karta Långevik nr 1; storskifte på inägor från 1798 (ur Lantmäteristyrelsens arkiv).
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket medgivande 90.8012

Innehåll

Sammanfattning 7
Bakgrund 7
Landskapsbild 7
Natur- och kulturlandskap 7
Fornlämningsmiljö 8
Syfte 10
Metod 11
Resultat 11
By- gårdstomt L1970:4724 (Askum 585:1)
– Långeviks gamla tomt 11
Området kring Stämmet 14
Husgrunder vid Trossemyrarna 14
En kvarnlämning vid Stämmet 16
Området kring Myrarna 19
Slutsatser samt åtgärdsförslag 22
Litteratur 25
Lantmäteriet. Rikets allmänna kartverks arkiv: 25
Lantmäteriet. Lantmäteristyrelsens arkiv: 25
Tekniska och administrativa uppgifter 26

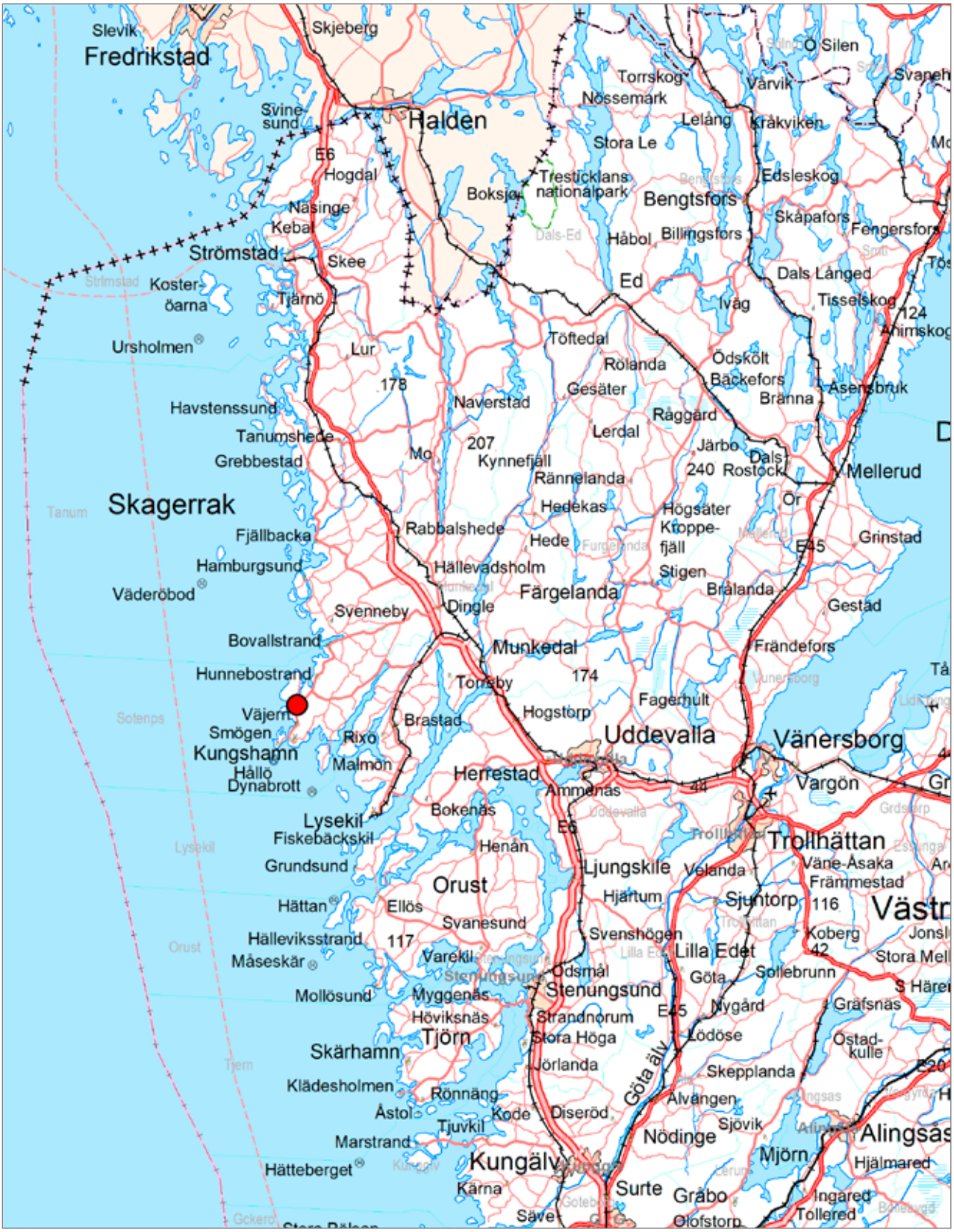

Figur 1. Utsnitt ur Sverigekartan med platsen för utredningen markerad.

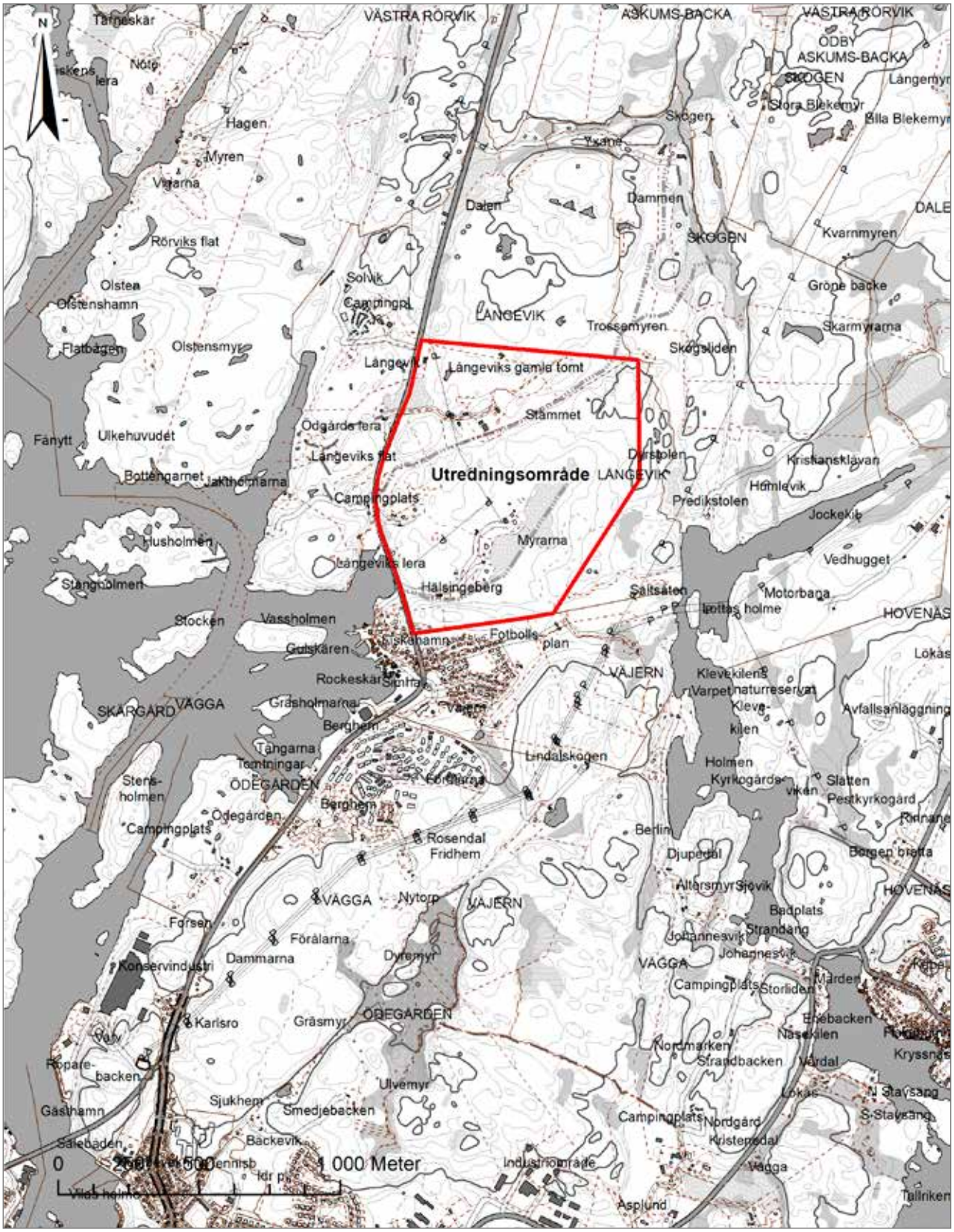

Figur 2. Utsnitt ur GSD-Fastighetskartan med utredningsområdet markerat. Skala 1:20 000.

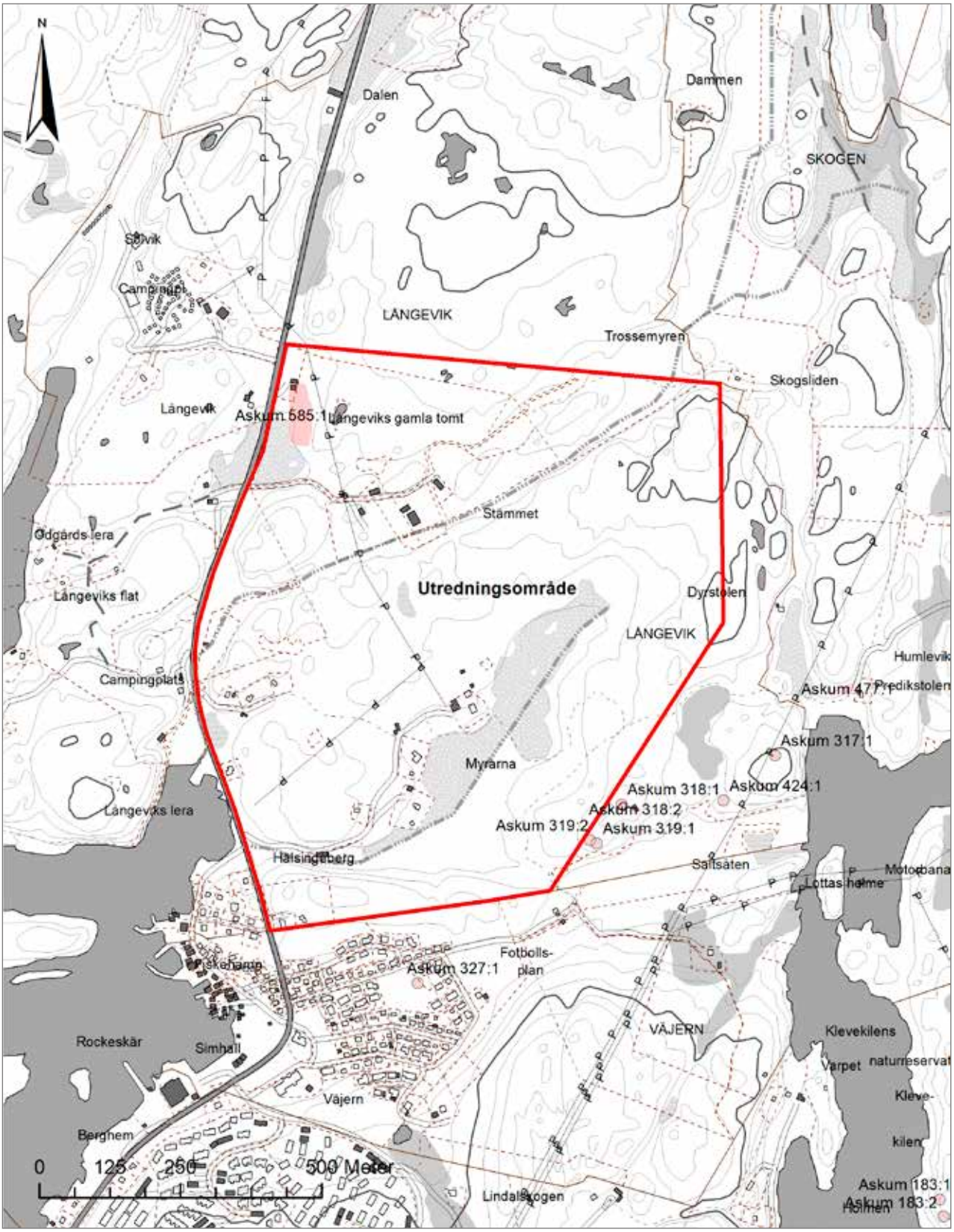

Figur 3. Utsnitt ur GSD-Fastighetskartan med utredningsområdet samt närliggande fornlämningar markerade. Notera gravarna på bergskrönen strax sydost om området. Skala 1:10 000.

Sammanfattning

Med anledning av detaljplanearbete omfattande ett stort antal bostäder samt verksamheter har Bohusläns museum under hösten 2018 genomfört en arkeologisk utredning, Steg 1, inom fastigheterna Långevik 1:12 m. fl., Askums socken, Sotenäs kommun. Utredningsområdet är beläget strax norr om Väjern och gränsar i väster till en havsvik. Området utgörs mestadels av kala berg men däremellan löper två smalare dalgångar i öst–västlig riktning, Stämmet och Myrarna. En annan sprickdalgång sträcker sig från havsviken Långeviks lera i söder upp mot Långevik och vidare norrut. Bergen genomkorsas av gärdsgårdar och det finns ett stort antal stenbrott.

Syftet var att genom omfattande arkivstudier och fältinventering identifiera okända fornlämningar samt troliga lägen för fornlämningar som inte är synliga ovan mark. Utredningen ska även omfatta fastställande av antikvarisk status för RAÄ Askum 585:1, Långeviks gamla tomt. Utredningen omfattar emellertid inte enskilda privata bostadsfastigheter inom Långevik 1:12.

Fältarbetet, vilket omfattat inventering, fotodokumentation och inmätning, gjordes under två intensiva dagar i september och oktober månad. Arbetet har i övrigt bestått av genomgång av äldre kartmaterial, arkivuppgifter och sammantaget har detta resulterat i två nya fornlämningar samt förslag till områden som bör utredas närmare genom grävning, en så kallad utredning Steg 2.

I uppdraget ingick även att antikvariskt bedöma L1970:4724, Långeviks gamla tomt (RAÄ Askum 585:1). Utredningen visar att den förefaller vara tämligen intakt. Området är dock nästan helt igenväxt av slånbärsbuskar.

Vidare finns två objekt som bedöms som nya fornlämningar, nämligen:

L2019:243: en huslämning belägen strax söder om bytomten Askum 585 och som återfinns i kartmaterial från 1824 (id 100, figur 11 och 24).

L2019:252: en kvarnlämning/kvarnmiljö markerad på karta från 1798 (figur 7, 16 och 24).

I kategorin Övrig kulturhistorisk lämning har fyra objekt/områden registrerats. Den ena gäller två intilliggande huslämningar (L2019:247) belägna vid Trossemyren (id 14 och 15, se figur 13, 14 och 24). Ingen av dem har kunnat återfinnas i äldre kartmaterial men då den större husgrunden överlagras av en gärdsgård kan den mycket väl ha tillkommit före 1850 men detta går inte att belägga. En annan kulturhistorisk lämning är en väg (L2019:253) som sträcker sig fram till ovan nämnda kvarn (figur 17). Andra kulturhistoriska lämningar rör två husgrunder (L2019:257 och L2019:258) belägna i östra delen av Myrarna (id 116 och 117, se figur 20, 22 och 24) samt en liten husgrund i sydöstra delen av samma område (id 118, se figur 23 och 24). Även det stora antalet stenbrott inom utredningsområdet är att betrakta som *Övrig kulturhistorisk lämning* men hur dessa skall hanteras antikvariskt och om, och i vilken omfattning de skall dokumenteras är en bedömning som görs av Länsstyrelsen.

Fyra områden föreslås utredas vidare genom grävning, utredningsområde/UO-område 1–4 (figur 24). Mot bakgrund av höjden över havet, där äldre perioder inte kan förväntas, kan den göras relativt översiktligt. Dessutom bör åldern på de två ovan nämnda husgrunderna vid Trossemmyren utredas vidare då mycket talar för att åtminstone den ena tillkommit före 1850. Mot bakgrund av Askums många bronsålderslämningar föreslås att en hällristningsinventering ingår.

Bakgrund

På uppdrag av Rådhuset Arkitekter AB har Bohusläns museum utfört en arkeologisk utredning, Steg 1 (AU 1) inom fastigheten Långevik 1:12 m. fl. Utredningen genomfördes enligt Länsstyrelsens beslut den 2018-08-27 (dnr. 431-26478-2018). Utredningsområdet omfattar ett cirka 75 hektar stort område inklusive redan anspråktagna markytor (figur 3). Dock ingår enskilda privata bostadsfastigheter inom Långevik 1:12.

Utredningen har omfattat genomgång av äldre kartmaterial, arkivuppgifter samt inventering av området. Fältinventeringen genomfördes av rapportförfattaren under enbart två dagar under tidig höst.

Landskapsbild

Natur- och kulturlandskap

Området ligger kustnära långt västerut, strax norr om Smögen/Kungshamn och strax norr om den mindre orten Väjern. I nordväst ligger Ramsvikslandet som genom Sotenkanalen åtskiljs från fastlandet.

Utredningsområdet består i huvudsak av kala men tämligen flacka bergshöjder. Mellan bergen löper två smalare dalgångar i öst–västlig riktning, Stämmet och Myrarna. En annan sprickdalgång sträcker sig från havsviken Långeviks lera i söder upp mot Långevik och vidare norrut.

Bergen genomkorsas av en stor mängd gärdsgårdar och det finns talrika stenbrott av skiftande storlek och

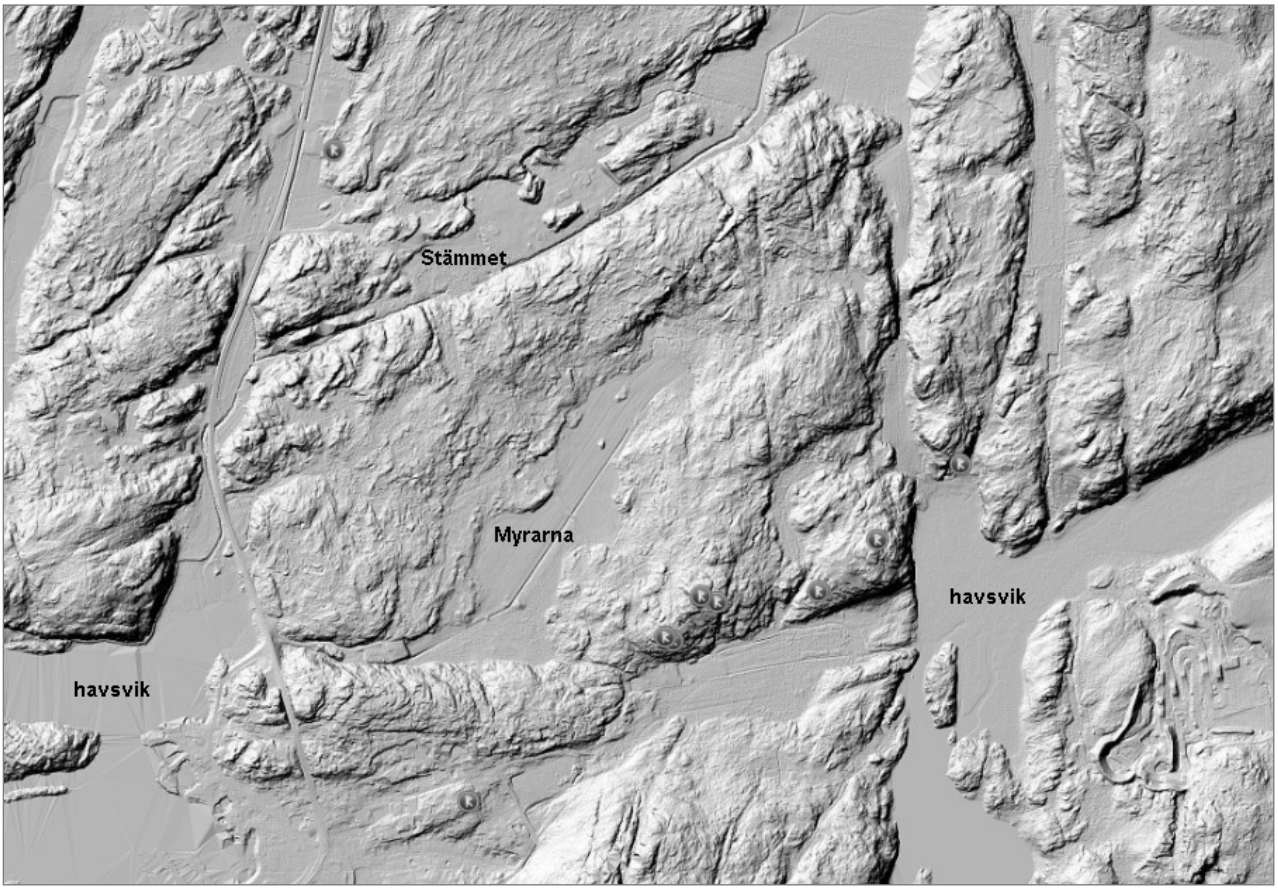

Figur 4. Bilden visar hur topografin varierar i området. Bild från fornminnesregistret/FMIS.

karaktär. Stenbrotten är dock ojämnt fördelade och det stora flertalet ligger i bergspartierna, norr, väster och söder om Myrarna. Dalgången vid Stämmet är till stora delar exploaterad genom pågående bergtäkt men är annars starkt igenväxt. Dalgången vid Myrarna brukas emellertid fortfarande.

Nivåerna inom utredningsområdet är från ett par meter upp till 40 meter över havet. En studie av den äldre stenålderns boplatser i Sotenäsområdet visar att hensbackakulturens boplatser ligger över 60 meter över havet, sandarnakulturens boplatser återfinns 40–45 meter över havet medan lihultkulturens boplatser vanligtvis ligger 40–30 meter. Dock nämns en boplats på Ramsvikslandet, Askum 414 som ligger ner mot 20 meter och ytterligare tre boplatser med senmesolitiska fynd ligger cirka 20 meter över havet (Johansson & Larsson 1989:26, 32).

Strandlinjekurvor från Sveriges geologiska undersökningar utvisar att havsnivån under stenålderns slutskede låg cirka 14 meter högre än idag. Det innebär att enbart de högre kala bergspartierna utgjordes av land. Under äldre bronsålder var nivån cirka 12 meter över havet medan den vid tiden för Kristi födelse låg cirka 6 meter över nuvarande havsnivå vilket innebär att stora delar av de lägre partierna inom utredningsområdet alltjämt var havsbotten.

Fornlämningsmiljö

Askum socken är mycket rik på fornlämningar men flertalet ligger mestadels längre inåt land där lämningarna utgörs av boplatser, gravar och ett stort antal hällristningslokaler. Närmast kusten, där utredningsområdet ingår, ligger fornlämningarna avsevärt glesare och de förhistoriska lämningarna utgörs till stor del av rösen och stensättningar belägna på bergskrönen både på öar och på landsidan. Stora och ovanligt välbevarade rösen finns på Bohus-Malmön och i Askumsområdet. Järnålderns gravfält ligger ofta nära gårdstomter från historisk tid, vilket tyder på att många gårdar etablerades redan under järnålder. Utmärkande för utredningsområdet är det stora antalet stenbrott. Stenindustrin tog fart under 1800-talets slut och det var den fina kvaliteten

Figur 5. Vy över en mindre stentäkt (id 4) som ligger strax norr om Väjerns kross. Gärdsgården i bakgrunden utgör också gräns för utredningsområdet. Foto mot norr, Robert Hernek, Bohusläns museum.

Figur 6. Vy över det stora flacka gärdet vid Myrarna med delar av samhället Väjern i bakgrunden. Foto mot sydsydväst, Robert Hernek, Bohusläns museum.

på graniten som gjorde att stenindustrin blev så viktig i Sotenäs. Det fanns stor efterfrågan i Sverige och Europa efter sten som byggnadsmaterial och gatubeläggning. Och stenindustrin har satt sina spår nästan överallt i Sotenäs (Nordell & Rydbom 2009).

Inom utredningsområdet finns emellertid endast en känd fornlämning, en by-gårdstomt, Askum 585 belägen längst i nordväst. Den benämns Långeviks gamla tomt och är utmärkt på Storskifteskarta från 1798 (figur 7). I utredningens uppdrag ingår just att fastställa antikvarisk status för denna bytomt.

Av intresse är en rösemiljö belägen omedelbart sydost om utredningsområdet. Här ligger, nästan på rad, fem stycken rösen och en stensättning. Längst i väster är ett röse med ett intilliggande långröse; Askum 319:1, 319:2 (figur 8) och knappt hundra meter i nordostlig riktning är ett röse, Askum 318:1 och ett tjugotal meter från den är ännu ett långröse, Askum 318:2. På ett annat bergskrön cirka 250 meter längre österut, ovanför Klevekilen är ytterligare ett röse, Askum 317 och på en avsats däremellan är en liten stensättning, Askum 424. Rösena är 8–15 meter i diameter och långrösena är 10 respektive 17 meter långa. Under äldre bronsålder har rösena legat på en udde där två sund mötts. Den flacka dalgången vid Myrarna i norr har, av strandlinjekurvor att döma, ännu inte blivit torrlagd.

På en annan mindre bergshöjd strax söder om utredningsområdet är ytterligare ett röse; Askum 327. I övrigt finns inga andra gravar eller boplatser i närområdet. Boplatserna återfinns istället längre inåt land där också gravar, gravfält och hällristningar förekommer i stor mängd.

Syfte

Utredningens syfte och frågeställningar utgår från Länsstyrelsens direktiv där det i förfrågningsunderlaget, daterat 2018-07-06 anges att;

»Länsstyrelsen bedömer utifrån topografi och fornlämningsbild att en arkeologisk utredning, steg 1, omfattande arkivstudier och fältinventering, behövs för att

Figur 7. Utsnitt ur Storskifteskarta från 1798 som visar Långeviks gamla tomt. Den flacka ytan till höger är inre delen av en grund långsträckt havsvik kallad Ödgårds lera. Det röda krysset nedtill markerar platsen för en kvarn (ur Lantmäterimyndighetens arkiv: 14-ASU-32).

Figur 8. Vy över ett långröse, Askum 319, belägen inom rösemiljön strax söder om utredningsområdet. Bilden är tagen från ett intilliggande runt röse. I bakgrunden ser man en del av Klevekilen. Foto mot ostsydost, Robert Hernek, Bohusläns museum.

identifiera okända fornlämningar samt troliga lägen för fornlämningar som inte är synliga ovan mark. Även registrerade lämningar med oklar antikvarisk status ska redovisas med förslag till eventuell vidare åtgärd.«

Vidare skall utredningen även omfatta fastställande av antikvarisk status för RAÄ Askum 585:1, Långeviks gamla tomt. Utredningsområdet, som består av en yta av närmare 75 hektar skall däremot inte omfatta enskilda privata bostadsfastigheter inom Långevik 1:12.

Metod

Utredningen Steg 1 har omfattat genomgång av äldre kartmaterial, arkivuppgifter och en översiktlig studie kring fornlämningsmiljön och äldre strandlinjer. Till detta har en inventering utförts. Den gjordes under två dagar där speciella objekt mättes in med gps samt fotodokumenterades. Till en början inmättes enskilda stenbrott men det stod snart klart att detta var en omöjlig uppgift inom ramen för denna utredning. Sammantaget har detta resulterat i förslag till områden som bör utredas närmare i Steg 2, det vill säga där även grävning kan komma att ingå.

Resultat

By- gårdstomt L1970:4724 (Askum 585:1) – Långeviks gamla tomt

Den enda fornlämningen inom utredningsområdet är L1970:4724 (Askum 585:1) som avser Långeviks gamla tomt. I FMIS, daterad juli 1990, anges att; »Bytomt, 110×40 meter (N–S), enligt karta från 1798 bestående av 3 gårdar. I N är förrådsbyggnader, i S är marken beväxt med slånbärsbuskar vilket omöjliggör besiktning.«

Den refererade kartan från 1798 ses i figur 7 ovan. En något yngre karta, enskifteskarta från 1826, visar att byggnaderna är belägna på en bergsavsats strax ovanför åkermarken (figur 9 och rapportens baksida). Det har

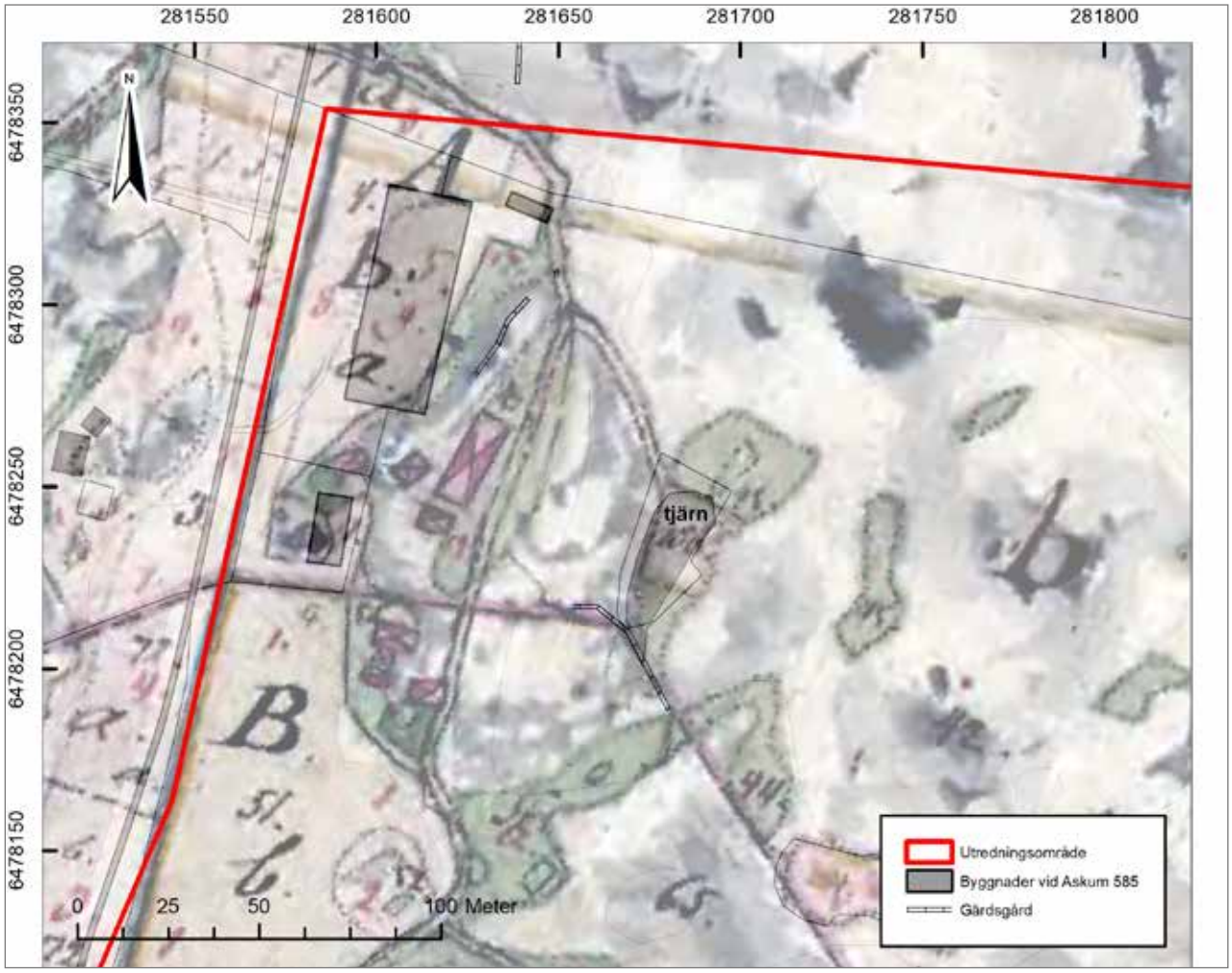

Figur 9. På bilden har enskifteskartan från 1826 rektifierats gentemot digitala fastighetskartan. Även om passningen inte är helt exakt visar den att de två gårdarna med tillhörande byggnader (Askum 585) i huvudsak var belägna på en bergsplatå ovanför åkermarken. Notera den lila rektangeln längst ner på kartan som rimligtvis motsvarar den byggnad som återfinns på enskifteskarta från 1824 (figur 11).

på senare tid tillkommit två nya byggnader, ett bostadshus och en stor industribyggnad men ingen förefaller i nämnvärd grad ha påverkat själva gårdstomterna (figur 9 och 11). Gårdarna har haft tillgång till vatten genom den lilla tjärn som ligger ett femtiotal meter öster om bebyggelsen (figur 9).

Platsen för bytomten är kraftigt igenväxt och består längst i söder av ogenomträngliga slånbärsbuskage (figur 10). I norra delen kunde inga husgrunder iakttas. Däremot fanns tydliga spår efter den väg som återfinns på enskifteskartorna från 1824 och 1866 (figur 9 och 11) samt en hemmansklyving från 1866.

På en karta, enskifteskarta från 1824, finns en markerad byggnad som är belägen cirka hundra meter söder om L1970:4724/Askum 585 (figur 11). Den ligger i kanten av en smal gip och vid inventeringen kunde man se en svag upphöjning i markytan vilket troligen är platsen för detta hus (id 100). Dock kunde inga syllstenar iakttas. Ett fåtal meter norr därom finns också en liten vattenkälla. Byggnaden återfinns också som en enkel ofylld rektangel på enskifteskartan från 1826 (figur 9). Byggnaden finns dock inte markerad på en senare karta, en hemmansklyvning från 1878. Då dess etablering är oklar och att det faktum att den otvivelaktigt är äldre än 1850 innebär att den är att betrakta som fornlämning (L2019:243).

Figur 10. Vy från den södra avslutningen av den inmätta gärdsgård som ligger invid den stora industribyggnaden på figur 9. By-/gårdstomten L1970:4724 (Askum 585:1) ligger bland det träd- och slånbärsbevuxna partiet till vänster och i bildens mitt. Foto mot söder, Robert Hernek, Bohusläns museum.

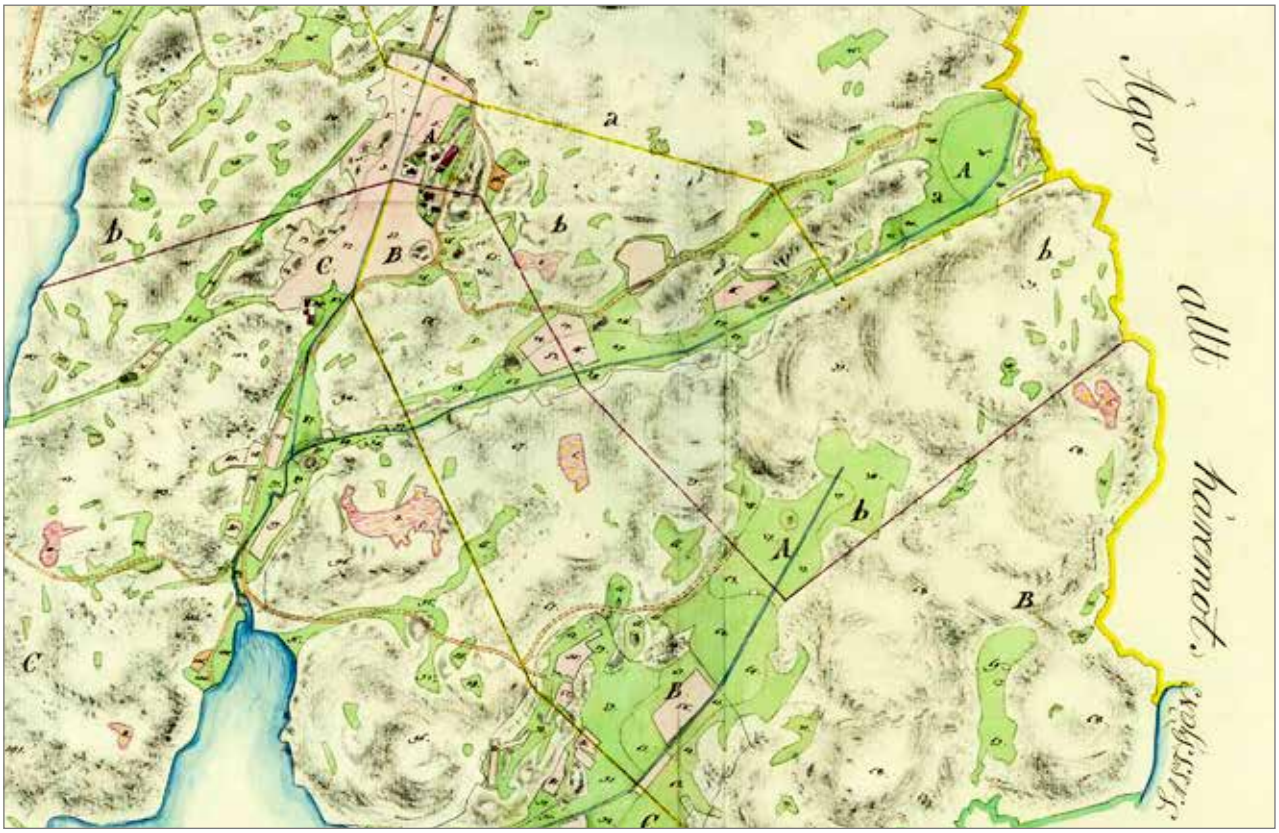

Figur 11. Utsnitt ur enskifteskarta från 1824 som omfattar hela utredningsområdet. Byggnaderna i norr motsvarar Långeviks bytomt, L1970:4724 (Askum 585:1). Strax söder därom är ännu en byggnad som även återfinns på karta från 1826 (se figur 9). I övrigt finns ingen bebyggelse vid Stämmen eller Myren där den mesta av marken använts för bete.

Området kring Stämmet

Strax söder om Långeviks bytomt ligger Stämmet, en trång dalgång som löper österut. Längs dalgångens södra sida är ett 3–4 meter brett vattendrag. Den mesta delen utgörs idag av småindustriområde och bergtäkt, Väjerns kross som etablerades 1990 (figur 12 och 24). På ekonomiska kartan från 1978 framgår att stora delar av området inklusive hela ytan för stentäkten tidigare använts som pälsdjursuppfödning.

I bergsområdet norr om Stämmet löper en lång gärdsgård som också är utedningsområdets gräns i norr. Bland bergen finns ett flertal små fuktiga sänkor med framförallt björk och asp. I övrigt växer rönn, enbuskar, videväxter och någon enstaka tall. Det finns också ett mindre antal små stentäkter där mycket sten är kvarlämnat. Samtliga stenbrott här har mätts in (figur 24). I västra delen finns också en allmänning i form av ett en liten tjärn med öppen vattenyta.

Området Stämmet har sannolikt inte varit bebyggt före 1824 (figur 11). Namnet Stämmet innehåller ordet *stäm* som innebär fördämning vilket tyder på att det legat en kvarn i närheten (Falck-Kjällqvist 2009:157, se figur 7). Det kan nämnas att det cirka 15 kilometer åt nordost, strax norr om Tåsteröds vatten, finns en gård vid namn Stämmet. Äldre kartmaterial visar att Stämmet är bebyggt åtminstone sedan 1866 (figur 12).

Husgrunder vid Trossemyrarna

Om man från Stämmet förflyttar sig längs bäcken österut kommer man via ett bergsparti till en mycket smal tidigare uppodlad dalgång som sedan öppnar upp sig till en större åkeryta, kallad Trossemyrarna som till stora delar är helt igenväxt av täta slånbärsbuskage.

I den smalare, tidigare uppodlade delen av dalgången växer många äldre fruktträd och längs bergssidorna finns flera mindre ansamlingar med röjningssten. På en liten bergsklack invid åkerytan finns en husgrund anlagd på syllstenar (id 14) vars storlek grovt uppskattas till cirka 6x5 meter (figur 13). Grunden är kraftigt övertorvad och beväxt med både träd och buskar och det är svårt att få grepp om husets storlek. Eventuellt har det funnits en farstu öster och det förefaller vara ett spisröse i norra delen.

Rakt över denna husgrund löper en gärdsgård vidare mot berget i norr och där ansluter den till en annan betydligt bättre bevarad husgrund (id 15). Den är cirka 4x3 meter stor med sten lagda i 5–6 skift. Huset är lagd intill en bergssida som också utgör ena väggen och ingången är placerad i väster (figur 14 och rapportens omslagsbild).

Inget av husen har kunnat återfinnas i äldre kartmaterial och detsamma gäller gärdsgården. Om nu tolkningen är riktig, att gärdsgården löper rakt över en äldre husgrund kan den senare mycket väl ha tillkommit före

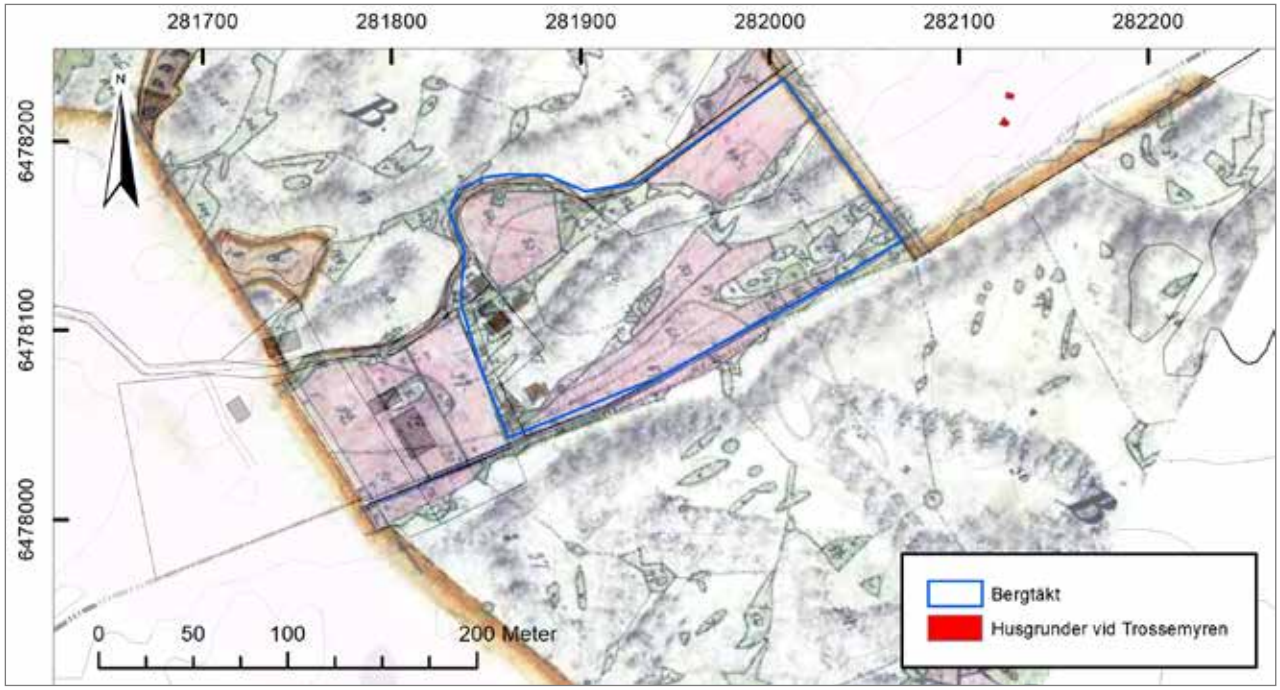

Figur 12. Rektifierad karta, hemmansklyvning från 1866, över Stämmet med området för bergtäkten markerad. Dalgången är nu bebyggd, uppenbarligen av två små gårdar. Skala 1:4 000.

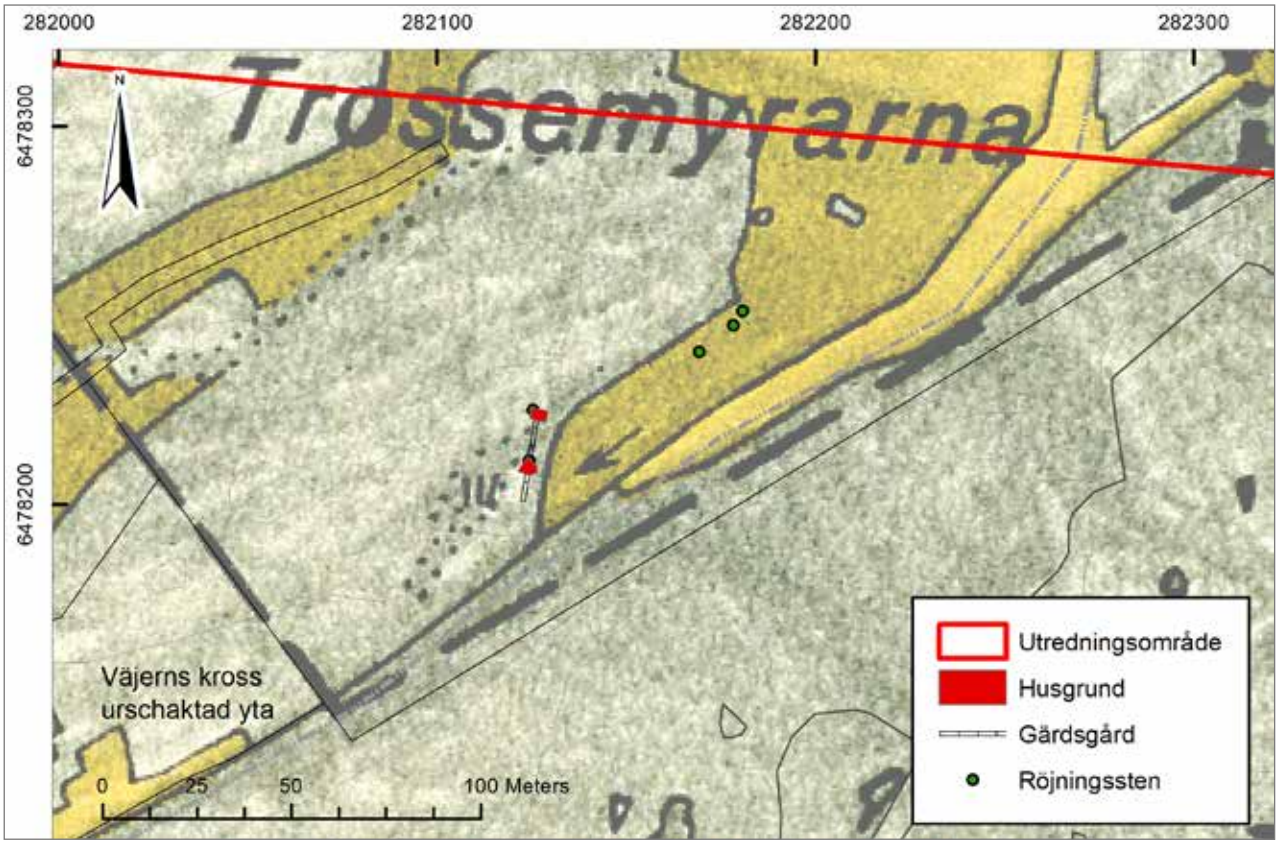

Figur 13. Två husgrunder belägna på en liten bergsklack invid en trång dalgång vid Trossemyrarna. Den inmätta gärdsgården ansluter till ena sidan av den lilla byggnad som pryder rapportens omslag. Då gärdsgården löper rakt över den större husgrunden bör den senare vara tämligen gammal. Huset har inte kunnat återfinnas i det äldre kartmaterialet.

Figur 14. Bilden visar den minsta av de två husgrunderna vid Trossemyrarna. Som framgår av bilden utgör bergssidan ena väggen. Notera också gärdsgården längst till höger som ansluter mitt i och direkt till husets yttervägg. Se även rapportens omslagsbild. Foto mot ostnordost, Robert Hernek, Bohusläns museum.

1850 men detta går i nuläget inte att påvisa. Den mindre intilliggande byggnaden bör vara samtida. Båda har registrerats som Övrig kulturhistorisk lämning och betecknas L2019:247. I händelse av exploatering bör lämningarna undersökas vidare i Steg 2 genom uppmätning och provgrävning.

En kvarnlämning vid Stämmet

På södra sidan av Stämmet och invid den mestadels branta bergväggen rinner ett inte obetydligt vattendrag som mynnar ut i bukten vid Väjern. Från åkrarna vid Stämmet rinner den genom en smal bergsklova som övergår i en smalare dalgång.

I det smalaste partiet finns spår av kvarnlämningen i form av en cirka 22 meter lång och 1–3 meter hög vall (id 114) byggd av sten (figur 15 och 16). Strax väster om vallen finns två stenrader, sannolikt rester av fördämningar.

Längre mot väster där dalgången blir bredare finns längs norra bergskanten en väg där södra sidan kantas av stora tätt ställda stenblock (figur 17). Det stensatta partiet av denna kvarnväg har en längd av cirka 46 meter. Mellan vägen och vallen finns på två ställen rader av sten, troligen rester av fördämningar (figur 15). Kvarlämningen finns utmärkt på storskifteskarta från 1798 (figur 7) och kategoriseras därför som fornlämning (L2019:252) där hela kvarnmiljön ingår (figur 24). Den stensatta vägen, som kan ha tillkommit senare, registreras såsom Övrig Kulturhistorisk lämning (L2019:253).

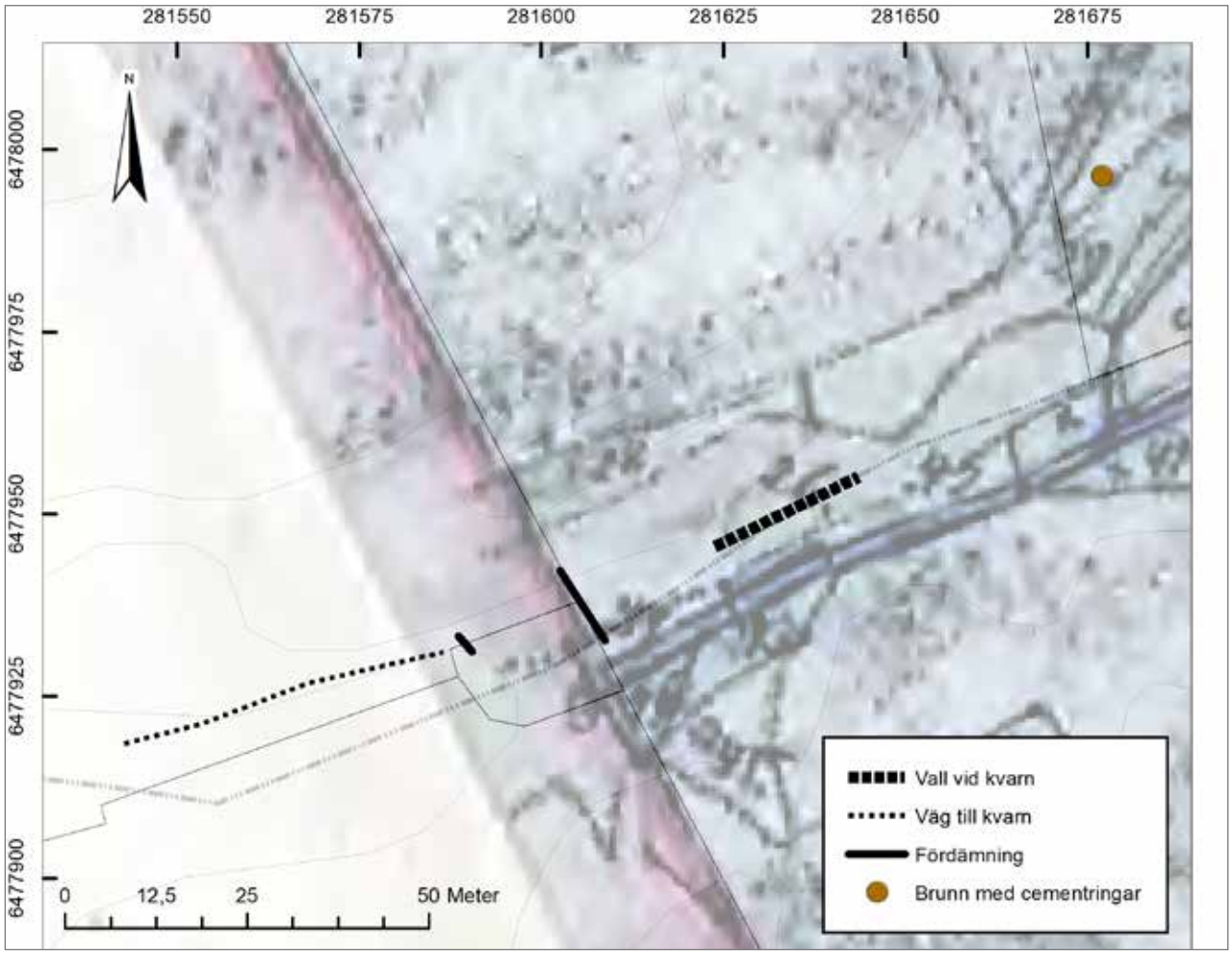

Figur 15. Rektifierad karta, hemmansklyvning från 1878, med inmätta kvarnlämningar. Som framgår är passningen mellan kartorna inte helt exakt. Skala 1:1 000.

Figur 16. Kvarnlämningen vid Stämmen. Bilden visar vallens avslut i väster och just här är vallens högsta parti. Foto mot norr, Robert Hernek, Bohusläns museum.

Figur 17. En stensatt väg som en gång lett upp till den gamla kvarnen. Foto mot nordväst, Robert Hernek, Bohusläns museum.

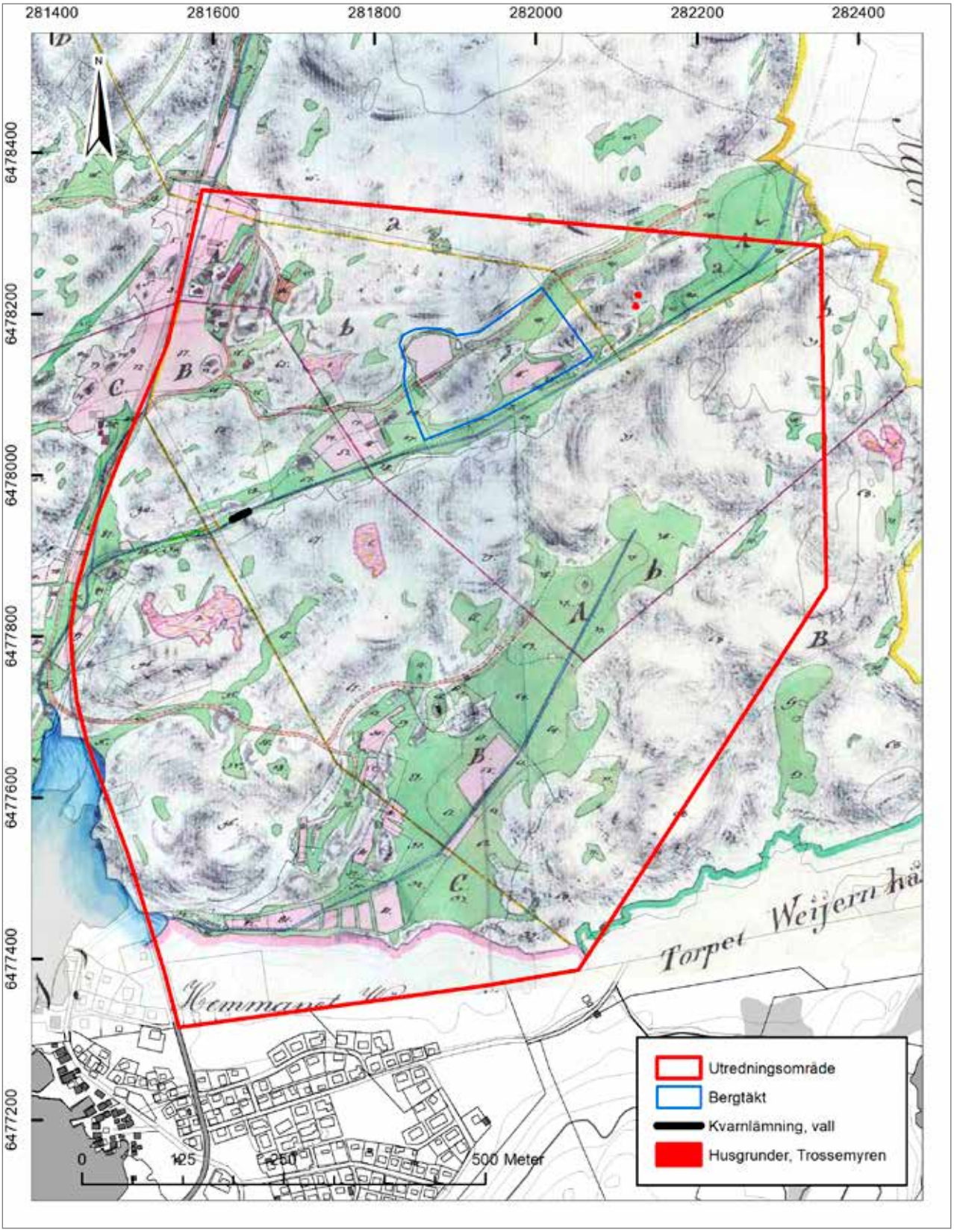

Figur 18. Rektifierad karta, enskifte från 1824, med hela utredningsområdet. Den blå markeringen avser området för stentäkten. Skala 1:7 000.

Figur 19. Vy över östra delen av området Myrarna. Bland träden till höger är en husgrund (id 116, se figur 24) och helt invid gärdsgården nedtill är rester efter en cirka 3x3 meter stor uthusbyggnad. Den lilla röda punkten på berget mitt i bild markerar ett röse, Askum 318. Foto mot söder, Robert Hernek, Bohusläns museum.

Området kring Myrarna

Området Myrarna består av en långsträckt uppodlad dalgång med gles bebyggelse längs norra sidan. Åker-/betesmarken vid Myrarna är flack med ett par små impediment (figur 6 och 19). Den långsträckta åkern ligger mycket lågt och det är bara längst i öster den överstiger 10 metersnivån. Jordarten förefaller vara siltig.

Myrarna saknar helt bebyggelse på enskifteskartorna från 1824/1826 (figur 11 och 18). Något yngre kartor, hemmansklyving 1866 och 1872, visar att området blivit bebyggt. Kartorna som bara omfattar östra delen återger enbart ett hus (figur 21). Grunden till det huset har identifierats (id 116, figur 24). Hemmanet Myrarna har nu etablerats och finns på en karta, hemmansklyvning 1872, över områdets centrala delar (figur 20). Ett av husen på nämnda karta är en idag övergiven smedja (id 121, figur 21). Förutom taket är den helt byggd i sten och ässjan med sin skorsten i tegel är belägen centralt vid husets norra långsida. Alla husets väggar står kvar och huset kan ses på digitala satellitkartor tillgängliga på internet.

Som nämnts ovan hittades resterna efter det hus (id 116) som på karta ses i östra delen av Myrarna (figur 19 och 20). Husgrunden är kraftigt överväxt men består av en stengrund i flera skift. Bakom husgrunden löper en gärdsgård och hopbyggd med denna är spåren efter en liten byggnad. Storleken uppgår till cirka 3 × 3 meter och har ett ljusinsläpp i väggen motsvarande själva gärdsgården (figur 22). Den har antagligen fungerat som skydd för får eller annat tamdjur. Husgrunderna är registrerade som *Övrig kulturhistorisk lämning*; L2019:257.

När det gäller bergen kring Myrarna så är området mot Stämmet i norr så är det avsevärt mera beväxt jämfört med bergsområdet norr om Stämmet. Överallt finns en mängd stenbrott av olika storlekar. De minsta är bara några kvadratmeter men de ligger ofta i täta klungor. De största täkterna ligger i sluttningarna som i söder och

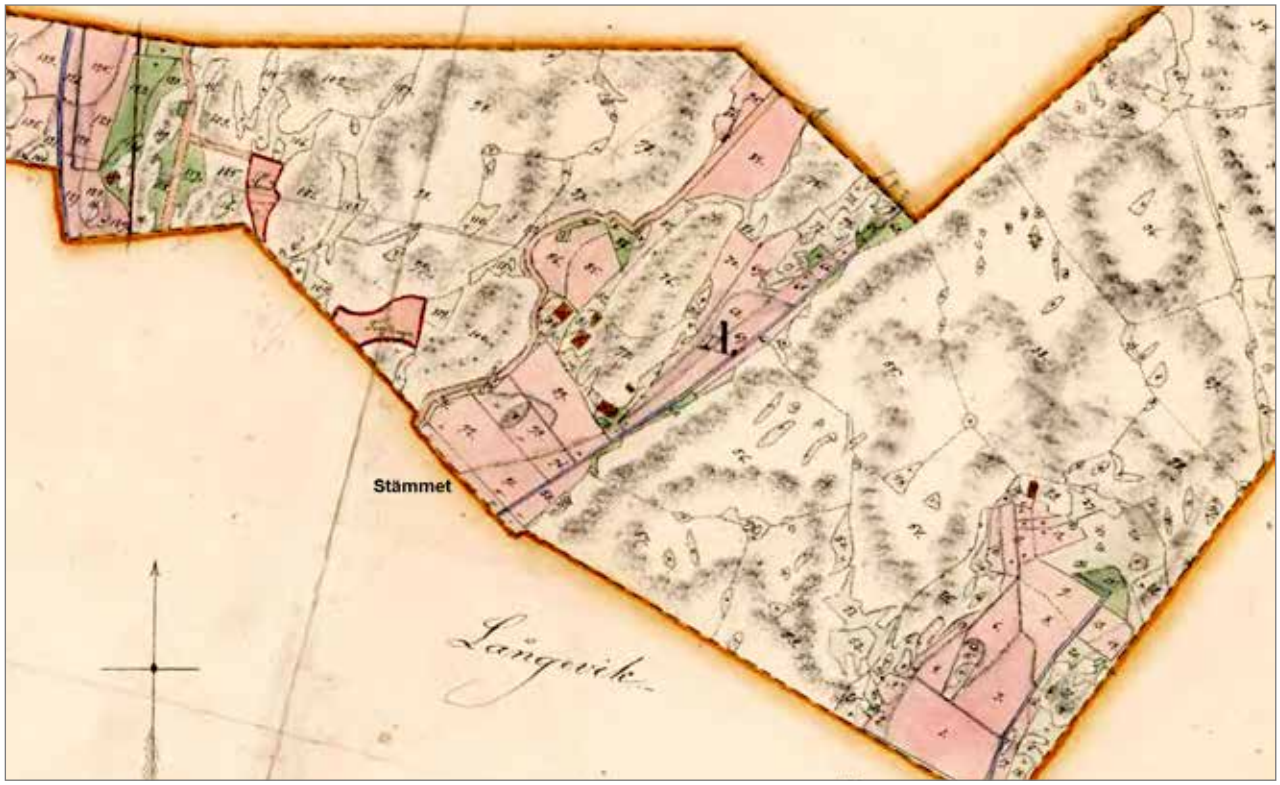
Stämmet
Långevik

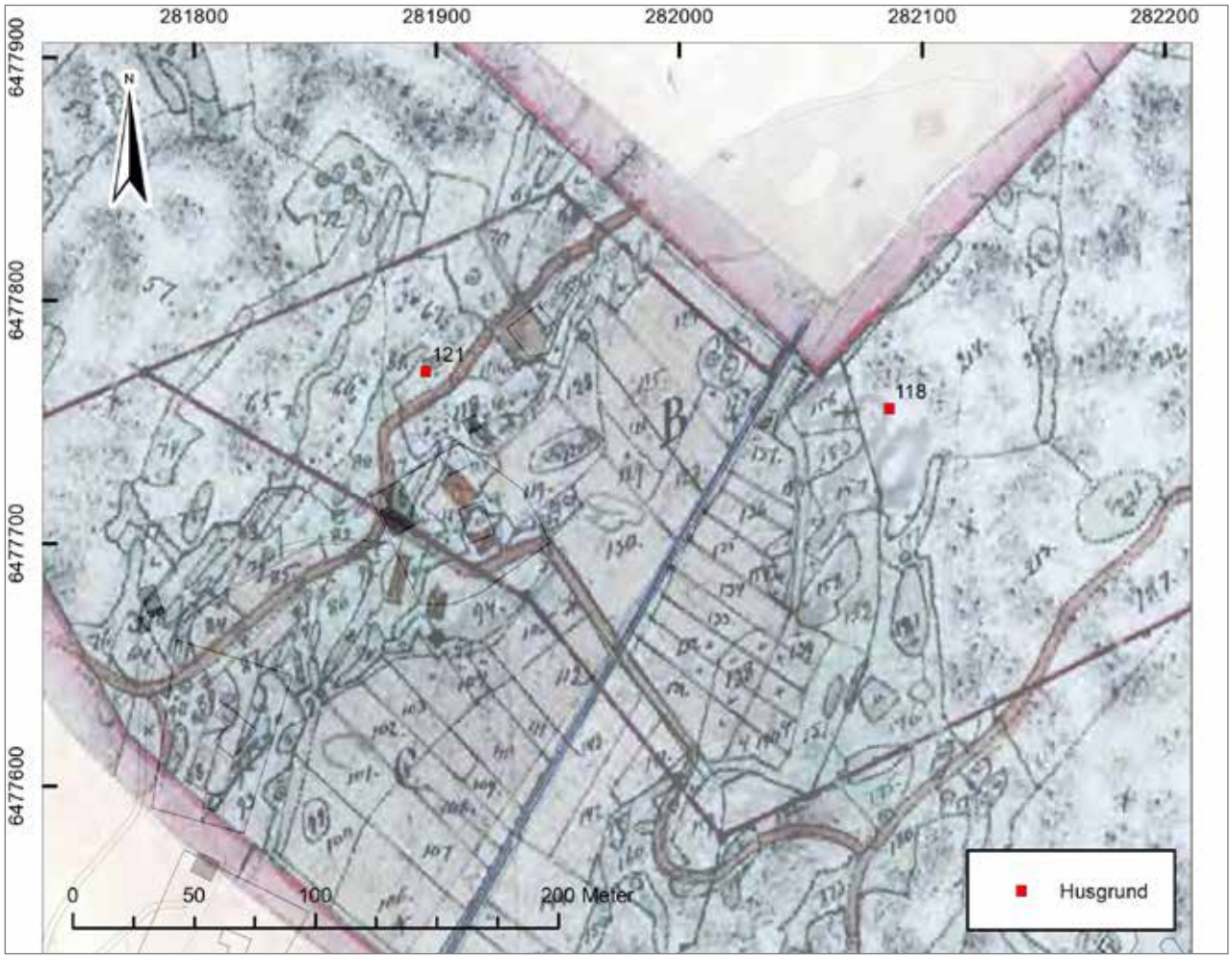
281800
281900
282000
282100
282200
6477900
6477800
6477700
6477600
N
121
118
B
0
50
100
200 Meter
Husgrund

Figur 22. Bilden visar en liten husgrund som är hopbyggd med en gärdsgård. Storleken uppgår till cirka 3x3 meter och har ett ljusinsläpp i väggen motsvarande själva gärdsgården. Den har antagligen fungerat som skydd för får eller annat tamdjur. Foto mot sydväst, Robert Hernek, Bohusläns museum.

Figur 20, motsatt sida övre. Kartan över Stämmet och östra delen av Myrarna från hemmansklyvning 1872. Byggnaderna vid Stämmet är idag inom en bergtäkt. Huset vid Myrarna är det som på figur 24 har id 116. Observera att husen på bytomten Askum 585 saknas. Det finns dock ett hus men på den platsen ligger idag en nybyggd villa (jämför figur 9).

Figur 21, motsatt sida nedre. Kartan, hemmansklyvning 1872, över Myrarnas centrala del. Detta är äldsta kartan där gården Myrarna återges. Husgrund 121 är en sentida förhållandevis intakt smedja medan huset 118 återfinns på 1930-talets ekonomiska karta. Skala 1:3 000.

i väster sluttar ner mot ner mot åkermarken. I bergsområdets västra del finns också några mindre tämligen fuktiga partier, som tidigare varit odlade och i och i kanten av dessa finns röjningssten. Det finns också en liten mosse med delvis öppen vattenspegel som även den kantas av stenbrott. Inom det stora bergspartiet Olstensmyr, väster om utredningsområdet (figur 2), finns lämningar (Askum 743) i form av stenkretsar som använts för torkning av torv. Några liknande lämningar hittades dock inte inom det aktuella området. På två platser noterades också eventuella gränsmarkeringar (figur 24). I öster finns två markeringar, id 41 och id 42, där den senare antas vara en så kallad »visare«. Gränsmarkeringarna är dock tveksamma då det inte sammanfaller med gränser på de historiska kartorna.

Beträffande bergsområdet söder om Myrarna finns förutom en del stenbrott även spår av de vägar som finns på äldre kartor (till exempel figur 21). På berget strax

Figur 23. Spår av liten husgrund som är markerad som en liten mörk fyrkant på ekonomiska kartan från 1937. Stenarna på bilden är nog något omflyttade men kring denna finns tegelstenar, spik, glas med mera. Foto mot sydsydväst, Robert Hernek, Bohusläns museum.

söder om åkermarken vid finns också spår efter ännu en husgrund, L2019:258, som på ekonomiska kartan från 1937 är markerad som en knappt synlig mörk fyrkant. Resterna utgörs av några troligen omflyttade kvaderstenar och kring dessa finns bland annat tegel, spik och glas (figur 23). Byggnaden kan tänkas ha samband med den omfattande stenbrytning som ägt rum i närområdet.

Slutsatser samt åtgärdsförslag

En del av uppdraget bestod att antikvariskt bedöma L1970:4724, Långeviks gamla tomt (RAÄ Askum 585:1). Utredningen visar att den förefaller vara tämligen intakt. Området är emellertid nästan helt igenväxt av slånbär och inom de ytor som ändå kunde besiktigas hittades inga husgrunder. Den kvarstår dock som fornlämning.

Två platser har registrerats som helt nya fornlämningar där det också går att påvisa att de tillkommit före 1850. De nya fornlämningarna är:

L2019:243: en huslämning (id 100) belägen strax söder om bytomten Askum 585 och som återfinns i kartmaterial från 1824 (figur 11 och 24).

L2019:252: en kvarnlämning/kvarnmiljö markerad på karta från 1798 (figur 7, 16 och 24).

I kategorin Övrig kulturhistorisk lämning registreras fyra objekt:

L2019:247: två intilliggande huslämningar (id 14 och 15) belägna vid Trossemyren öster om Stämmet (figur 13, 14 och 24). De har inte kunnat återfinnas i äldre kartmaterial men då den större husgrunden överlagras av en gärdsgård bör den rimligtvis åtminstone ha tillkommit före 1850 men detta är dock inte helt klarlagt. Fördjupade arkivstudier och/eller grävning bör kunna ge svar på dess ålder.

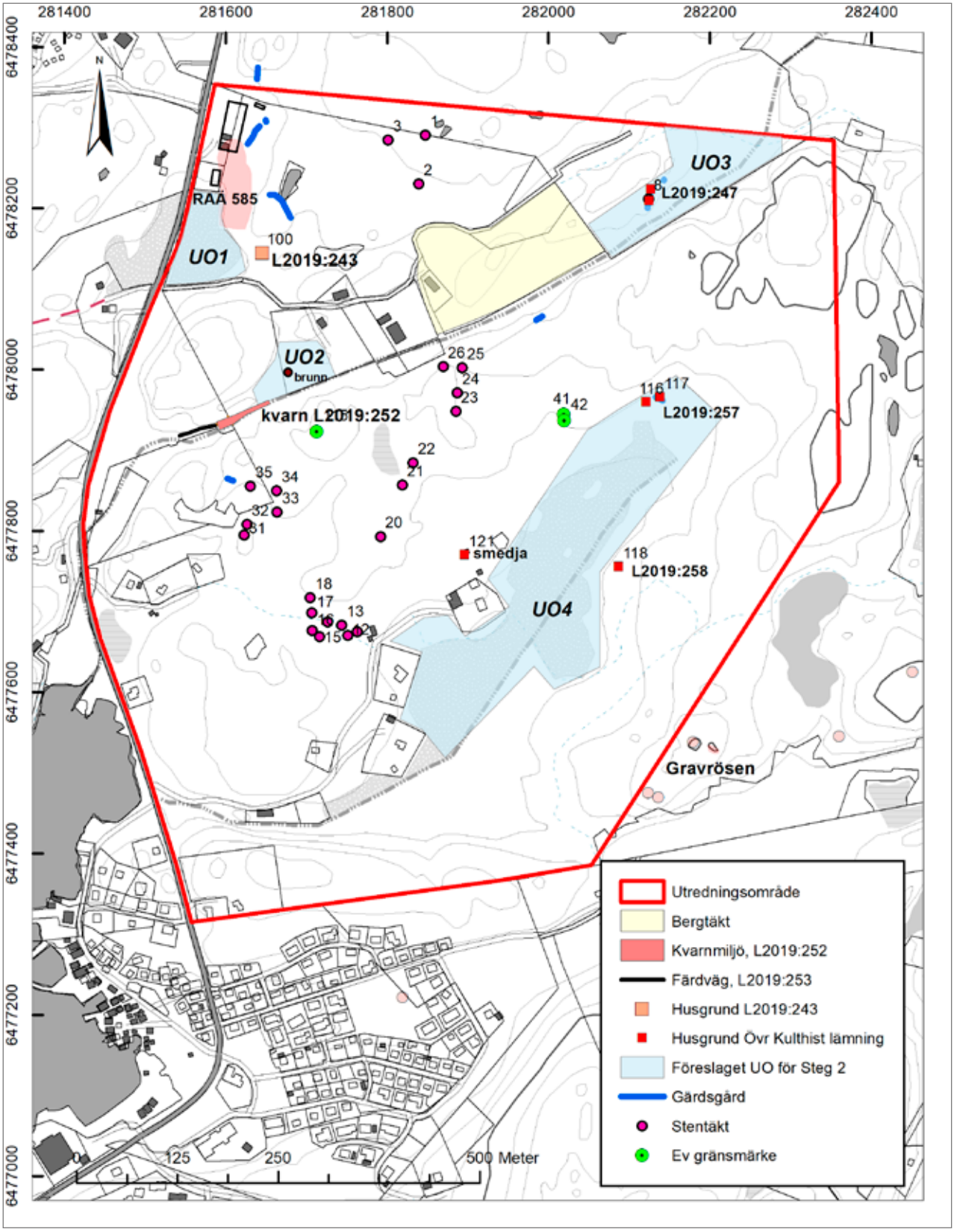

Figur 24. Översikt över utredningsområdet. Markerat är bland annat två nya fornlämningar markerade; en huslämning (L2019:243) strax söder om Askum 585 och en kvarnmiljö (L2109:252) samt fyra nyregistrerade lämningar av kategorin Övrig kulturhistorisk lämning. Det gäller husgrunder samt en kvarnväg. Fyra områden (UO 1–4) förslås undersökas vidare i steg 2-utreding genom grävning. Markerat är också vissa stenbrott och gärdsgårdar samt två eventuella gränsmärken. Skala 1:7 000.

L2019:253 – en väg som löper fram till kvarnen BM2018:33 (figur 17).

L2019:2573 – två husgrunder i östra delen av Myrarna (id 116 och 117, figur 20, 22 och 24).

L2019:2583 – en liten husgrund i sydöstra delen av samma område (id 118, figur 23 och 24).

Även det stora antalet stenbrott inom utredningsområdet är att betrakta som Övrig kulturhistorisk lämning men hur dessa skall hanteras antikvariskt och om, och i vilken omfattning de skall dokumenteras är en bedömning som görs av Länsstyrelsen.

I händelse av exploatering föreslås att fyra områden bör utredas vidare i en etapp 2, genom grävning (UO-område 1–4, figur 24). Med tanke på höjd över havet kan eventuellt dolda lämningar förväntas vara från metalltid och historisk tid och en sådan insats kan göras relativt översiktligt.

Även en riktad hällristningsinventering föreslås. Detta mot bakgrund av att det i denna del av Bohuslän och Askums socken i synnerhet finns ett stort antal hällristningslokaler och att de strax utanför utredningsområdet några ansenliga gravrösen.

Litteratur

Falck-Kjällqvist, B. 2009. *Ortnamnen i Sotenäs härad. 2. Naturnamn*. Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län XIV. Göteborg.

Johansson, L. & Larsson, B. 1989. *Boplatser på Sotenäset. En studie över den mesolitiska utvecklingen i ett mellanbohuslänskt område*. Trebetygsuppsats. Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet.

Nordell, L. & Rydbom, L. 2009. *Kulturmiljöer i Sotenäs kommun. Kulturhistoriskt underlag för översiktsplan 2010*. Bohusläns museum Rapport 2009:48.

Arkiv

Lantmäteriet. Rikets allmänna kartverks arkiv:

Ekonomiska kartan 1937 (54-Smögen-NV)

Lantmäteriet. Lantmäteristyrelsens arkiv:

Askum sn, Långevik nr 1, Storskifte på inägor 1798

Askum sn, Långevik nr 1, Enskifte på inägor 1824

Lantmäteriet. Lantmäterimyndighetens arkiv:

Storskifte 1798 (14-ASU-32)

Enskifte 1826 (14-ASU-61)

Hemmansklyvning 1866 (14-ASU-153)

Laga skifte 1854 (14-ASU-126)

Hemmansklyvning 1872 (14-ASU-169)

Hemmansklyvning 1878 (14-ASU-176)

Hemmansklyvning 1919 (14-ASU-220)

Övrigt 1872 (14-ASU-170)

Övriga källor

FMIS, Digitala Fornminnesregistret, Riksantikvarieämbetet. Fornsök september 2018. Från: http ://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html.

http://www.bygdeband.se/plats/115403/sverige/vastra-gotalands-lan/sotenas/askum/

Riksantikvarieämbetet (2018-03-23). Lista med lämningstyper och rekommenderad antikvarisk bedömning, Version 4.7 (https://www.raa.se/hitta-information/fornreg/for-yrkesanvandare-i-fornreg/handledningar-och-manualer-for-fornreg)

Sveriges geologiska undersökning (SGU):

http://apps.sgu.se/kartgenerator/leverans/strand_2000_NXA4lDLAy5[1]

http://apps.sgu.se/kartgenerator/leverans/strand_3500_uKxaiUXsR3[1]

http://apps.sgu.se/kartgenerator/leverans/strand_4000_pR0V0R96h2[1]

Tekniska och administrativa uppgifter

Lst dnr:	431-26478-2018
Bohusläns museum dnr:	18/0261
Bohusläns museums pnr:	18032
Fornlämningsnr:	RAÄ Askum 585:1 (L1970:4724)
Län:	Västra Götalands län
Kommun:	Sotenäs
Socken:	Askum
Fastighet:	Långevik 1:12 m.fl.
Ek. karta:	8A6g/8066 samt 8A6h/8067
Läge:	X 647740,0 Y 281843,0
Meter över havet:	4–26
Koordinatsystem:	Sweref 99 TM
Höjdsystem:	RH2000
Uppdragsgivare:	Rådhuset Arkitekter AB
Ansvarig institution:	Bohusläns museum
Projektledare:	Robert Hernek
Fältpersonal:	Robert Hernek
Fältarbetstid:	2018-09-19 och 2018-10-24
Arkeologtimmar:	16
Utredningsområdets storlek:	Cirka 75 ha
Arkiv:	Bohusläns museums arkiv

Charta
Öfver
ÅNGEWIK
halft Mantal Frälse
Uti
BOHUS LÄN,
Solnäs Härad
Och
Asskums Socken.
Författad År 1798
Af
Jonas Gillbrock
Uddevalla Möller Härad
Uddevalla Möller Härad
Uddevalla Möller Härad
Uddevalla Möller Härad
Samfällt
A
B
C
Krängil Udden